

ŽIVOTOPIS KATEŘINY II.

Troyat, Henri: *Kateřina Veliká*. Biografie. Praha 2008. 319 s. ISBN 978-80-7306-372-6

Soudě podle množství knižních titulů věnovaných ruským a potažmo sovětským dějinám je mezi čtenáři o tuto tematiku zájem. Vydavatelé na poptávku reagují různě zdařile. Některé jejich počiny jsou skutečně přínosné jak pro laické, tak odborné čtenáře; u jiných publikací nezbývá historikům nic jiného, než se pokusit zmírnit „napáchané“ škody alespoň formou recenzí a případně odradit studenty na přednáškách a seminářích od četby podobných prací. Recenzovaná kniha se nachází někde v pomyslném středu mezi výše naznačenými možnostmi.

Henri Troyat (Lev Aslanovič Tarasov, 1911–2007) se narodil v Moskvě, jeho předkové však pocházeli z Arménie. Rodina z Ruska uprchla ze strachu před hrozící revolucí a po dlouhé anabázi přes Kavkaz a Krym se nakonec v roce 1920 usadila v Paříži. Tarasov si změnil jméno, aby do nového prostředí lépe zapadl. Henri Troyat měl nesporné literární nadání a patřil ke skvělým vypravěčům. Již ve dvaceti čtyřech letech získal první literární ocenění. Za svůj život napsal zhruba stovku literárních děl. Velkou část mezi nimi tvoří biografie na pomezí románu a literatury faktu, kam spadá i recenzovaná kniha. Z jeho pera vzešly životopisy mnoha ruských a francouzských spisovatelů. Ve svém přístupu k dějinám navázal např. na Alexandra Dumase st. či André Mauroise.

Nebývá pravidlem, aby stručný popis obsahu knihy, který se uvádí na zadní straně její obálky pouze za reklamními účely, odpovídal skutečnosti. U Troyatovy publikace stojí, že jde o „strhující životopis dramatické osobnosti“, a nutno říci, že samotná četba vás nenechá na pochybách, že tomu tak opravdu je. Autor znal své řemeslo skutečně dobře a velmi dobře věděl, jak psát text tak, aby čtenářovu pozornost zaujal již s prvními řádky a udržel ji až do poslední tečky. Kniha se čte stejně dobře jako román, s nímž má však společného více, než je pro historickou publikaci vhodné. Kateřinu Velikou Troyat vylíčil jako dramatickou osobnost s neuvěřitelným (skoro až pohádkovým) životním příběhem, kterak se princezna z neznámého německého knížectví stala panovnicí obrovské říše, před níž se trásla strachy celá Evropa. Každý historik dobře ví, že dějiny nejsou ani dramatické, ani nudné; dramatickými či nudnými je dělají až historici svými interpretacemi. Můžeme hned říci, že Troyatově knize by v některých pasážích prospělo méně autorské invence. Pokud se četbou nechává strhnout čtenář, nelze nic namítnout, pokud se však textem nechává strhnout i autor, nebývá to obvykle ku prospěchu.

Troyat se snažil (a přiznejme, že úspěšně) napsat životopis Kateřiny II. a nikoliv dějiny jejího panování. Je zřejmé, že u samoděržavného panovníka, pro něhož bez výhrady platí výrok francouzského monarchy „stát jsem já“, nelze

soukromý život zcela oddělit od panování, a tudíž ani dějin říše. Autor však zvolil příhodné množství informací o dějinách Ruska tak, aby Kateřinin život zůstal konzistentní a úplný, a zároveň, aby se stále ještě jednalo o životopis. Popis Kateřinina soukromého života však skýtá past, do níž se chytili i profesionální historikové výrazně zdatnější v psaní historických prací než Troyat. Kateřina po sobě zanechala paměti a rozsáhlou korespondenci, především s osvícenskými francouzskými intelektuály. Troyat tohoto materiálu hojně využíval, aniž by si však uvědomil, že ani zdaleka neukazuje dějiny tak, jak se udály, ale tak, jak chtěla Kateřina, aby byly vnímány. Ponechme nyní stranou memoáry, jejichž problematičnost využití jako pramene je obecně dobře známa, a zaměřme se na korespondenci. Tu často nepsala ani sama carevna, ale její sekretáři. Kateřina pak dopisy přepisovala a případně upravovala. Věděla příliš dobře, že pokud by vydala oficiální prohlášení k různým událostem, málokdo mu bude mimo hranice Ruska důvěřovat. Nicméně dopis (zdánlivě zcela soukromý a neveřejný) se pro vytváření image hodil mnohem lépe. Než její dopis došel k adresátovi, byl jeho obsah znám bezpečnostním složkám států, přes jejichž území putoval. Ostatně sama Kateřina dostávala pravidelně na stůl výtah z korespondence diplomatů sídlících v Rusku. Mnoho jejích dopisů bylo nedlouho po doručení adresátovi otištěno v novinách či časopise. Zkrátka, Kateřininu korespondenci musíme brát v potaz jako historický pramen jen s velkou rezervou. To Troyat neučinil ani zdaleka. Právě hojné citace z Kateřininých memoárů a dopisů provází čtenáře celou knihou a formují jeho vidění Kateřiny Veliké možná právě tak, jak ona sama před dvěma sty lety zamýšlela. Podobných prohřešků při práci s prameny se Troyat dopustil mnohem více, například při popisování carevnina intimního života. Nadto se pouštěl do spekulací o tom, co si Kateřina myslela nebo co cítila. Prostě Troyat v knize přistoupil k dějinám s velkou dávkou literární licence.

Troyatova kniha nepřináší v „kateřinských bádáních“ nic zásadně nového. Autor se ostatně o hlubší pochopení ani Kateřiny Veliké, ani ruských dějin nepokusil. Strhujícímu čtení obětoval i jen zdání historické objektivity. O mnoho lépe si publikace nestojí ani jako vydavatelský počin. Původně totiž Troyat životopis Kateřiny II. vydal v roce 1977, tedy před více než třiceti lety. Jen na okraj dodejme, že tuto informaci z knihy nezjistíme. Proč nezvolil nakladatel některý z novějších životopisů? Zajímavé také je, že vydavatel uvádí na obálce jen rok narození autora a nechává tak neznalého čtenáře v iluzi, že Troyat je žijící autor; zemřel však v březnu 2007. Jelikož jsem neměl možnost nahlédnout do francouzského originálu, nemohu určit, zda následující prohřešky padají na vrub autora či překladatelky. Chybně jsou uváděny tituly následníků ruského trůnu a také rodinné vztahy potomků a příbuzných Petra I. Užívání slovesných časů je často otázkou vkusu, avšak napsat celý životopis historické osobnosti v přítomném čase, se mi zdá neadekvátní. Nadbytečně působí autorova poznámka na počátku knihy o tom, že ponechal dopisy ruské „věrchušky“ v původním francouzském znění a

Recenze

neupravoval je dle norem současné francouzštiny; u českého vydání to můžeme jen stěží ocenit.

Na druhou stranu přiznejme, že Troyata nelze ani v nejmenším podezřívát, že by psal životopis Kateřiny Veliké s tendencí překroutit ruské dějiny, čehož jsme, bohužel, svědky u některých ruských historiků, kterým panování Kateřiny Veliké slouží pro obhajobu šovinistických cílů velkoruského nacionalismu.

Vyvstává otázka, proč psát tolik kritických řádků ke knize, která nikdy nebyla zamýšlena jako odborná publikace a její autor nebyl historikem, ale beletristou. Odpověď je snadná, protože toto se běžný čtenář nedozví. Informace o autorovi v knize je skoupá a na první pohled kniha splňuje formální požadavky kladené na odborné dílo – obsahuje seznam literatury, rejstřík, chronologický přehled a občas i poznámky pod čarou. Laický čtenář by tak mohl být velmi snadno uveden v omyl, že se mu do rukou dostává odborné moderní francouzské zpracování života Kateřiny II. Troyatovu knihu je třeba vnímat čistě jako biografii, která v sobě snoubí prvky literatury faktu a románu. Skutečně kritický přístup k životu a historickému významu Kateřiny II. však čtenář bude muset hledat v jiných publikacích.

Josef Šaur

ČERVENÁKOVA ESTETICKO-ANTROPOLOGICKÁ KONCEPCE

Červeňák, Andrej: *Reflexie esteticko-antropologické*. Filozofická fakulta UKF v Nitre, Spolok slovenských spisovateľov, Klub Fjodora Michajloviča Dostojevského, Nitra 2008.

U příležitosti životního jubilea shrnul nitranský literární vědec Andrej Červeňák svá pojetí esteticko-antropologické funkce literatury, s níž přišel v průběhu 90. let minulého století a k níž směřoval především skrze své práce o Dostojevském.

První část publikace nese název *Reflexie antropologicko-estetické* a akcentuje tedy jeden pól koncepce; Červeňákovi nestačí „antropologické“ pojetí literárního artefaktu jako příliš obecné a deklarativně je promítá do estetické roviny. Ve studii *Od antropomorfizmu k antropocentrizmu* hledá prapříčiny „člověkologického“ (M. Gorkij) pojetí literatury a shromažďuje údaje od lidského genotypu k Teilhardovi de Chardin, Lévi-Straussovi, Ricoeurovi až k slovenské archeologii. Jisté iniciační momenty nachází již v předsémantických prvcích umění (s. 15–22) a